

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра Східних Мов та Міжкультурної Комунікації

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № ____
від « ____ » _____ 2025 р.
Завідувач кафедри _____
(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ У ФРАЗЕОЛОГІЇ КИТАЙСЬКОЇ
МОВИ**

Виконавець:

студентка: II курсу магістратури,
групи КМПЗ-51

Ліневич Анна Миколаївна

Керівник роботи:

канд.пед. наук,

доц. Вовсянікер Ірина Анатоліївна

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою:

кількість балів:

Підпис керівника

Магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № ____ від « ____ » _____ 2025 р.
Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ.....	6
1.1 Поняття концепту в лінгвістиці: походження, підходи до аналізу та класифікації.....	6
1.2 Фразеологізми як репрезентанти концептів у мові та культурі.....	12
1.3 Китайська фразеологія в контексті національно-культурної картини світу.....	16
Висновки до Розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ЧЕРЕЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	23
2.1 Концепт 忍 (терпіння) у фразеологічній картині китайської мови: витривалість як чеснота.....	23
2.2 Концепт 智 (мудрість) у китайській фразеології: образи, асоціації, цінності.....	26
2.3 Концепт 愚 (дурість) як віддзеркалення соціальних та етичних установок.....	31
2.4 Мовна репрезентація опозиції «мудрість – дурість» у китайських фразеологізмах: семантичний та стилістичний аналіз.....	34
2.5 Концепти 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія) у фразеологізмах: традиційні цінності й життєві ідеали.....	38
Висновки до Розділу 2.....	44
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Мова є не лише засобом комунікації, а й важливою складовою національної ідентичності, що відображає ментальність народу, його історичний досвід, моральні уявлення та соціокультурні цінності. Через мову формуються та передаються ключові елементи національної картини світу, а фразеологізми, як її образно-емоційна частина, є особливо репрезентативними у цьому процесі. Саме у фразеологічних одиницях концентрується культурна пам'ять, метафоричне осмислення світу та усталені концепти, які є знаковими для певної мовної спільноти.

Актуальність дослідження. Фразеологія є одним із найяскравіших проявів національно-культурної специфіки мови, де закріплюються уявлення народу про світ, моральні цінності та ментальні константи. Особливу цінність становить вивчення концептів, що фігурують у фразеологізмах, оскільки саме вони відображають глибинні культурні установки. У контексті міжкультурної комунікації дослідження концептів у китайській фразеології сприяє глибшому розумінню китайської лінгвокультури та специфіки її мовної картини світу, що зумовлює актуальність даної роботи.

Об'єктом дослідження виступають фразеологічні одиниці сучасної китайської мови, зокрема ті, що використовують концепти 智 (мудрість), 愚 (дурість), 忍 (терпіння), 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія).

Предметом дослідження є способи мовної репрезентації досліджуваних лінгвокультурних концептів у китайській фразеології.

Метою дослідження є провести аналіз особливостей відображення вищезгаданих лінгвокультурних концептів у китайських фразеологізмах, шляхом аналізу їх семантичної структури та культурних конотацій.

Для досягнення поданої мети були поставлені наступні **завдання**:

- 1) сформулювати поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці та охарактеризувати основні підходи до його вивчення;
- 2) визначити місце фразеологізмів у процесі мовної об'єктивації концептів;

3) проаналізувати китайські фразеологізми, що репрезентують концепти 智, 愚, 忍, 福, 和;

4) охарактеризувати особливості опозиційної репрезентації концептів «мудрість / дурість»;

5) встановити національно-культурну специфіку реалізації зазначених концептів у фразеологічному матеріалі.

Матеріал дослідження. У якості матеріалу для роботи було використано 249 фразеологізмів китайської мови, що були складені шляхом суцільної вибірки зі словника китайських фразеологізмів 汉语成语大词典.

Під час роботи були застосовані наступні **методи**:

– *загально-наукові*: аналіз і синтез теоретичного матеріалу з використаних джерел; для узагальнення окремих спостережень до загального висновку було використано індукцію; для формування висновків про конкретні мовні явища – метод дедукції;

– *спеціальні лінгвістичні*: описовий метод – для надання точного і повного опису особливостей фразеологічних одиниць, що репрезентують відповідні концепти; метод контекстуального аналізу – для перевірки конотаційних та оцінних значень окремих фразеологізмів у реальних мовних вживаннях; дистрибутивний аналіз – для виявлення функціональних властивостей фразеологічних одиниць через аналіз їхніх словосполучень та синтаксичного оточення.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі фразеологічної репрезентації кількох ключових концептів китайської мови, які рідко досліджуються в такій сукупності. У роботі уточнюються семантичні моделі репрезентації концептів, виявляються їх культурні домінанти та функціональні відмінності.

Теоретична значущість дослідження. Результати дослідження можуть бути використані для подальших робіт у галузі лінгвокультурології, фразеології та китайського мовознавства, зокрема у дослідженнях концептуальної картини світу носіїв китайської мови.

Практичне значення дослідження. Отримані результати можуть бути використані у викладанні курсу фразеології китайської мови, міжкультурної комунікації, при укладанні тематичних словників та при підготовці навчально-методичних матеріалів для студентів мовних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження у вигляді тез подано на X Всеукраїнську дистанційну науково-методичну конференцію з міжнародною участю «Питання Сходознавства в Україні» X.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2026.

Структура кваліфікаційної магістерської роботи. Структура сформована відповідно мети та завдань дослідження. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та анотації.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ

1.1 Поняття концепту в лінгвістиці: походження, підходи до аналізу та класифікації

Проблема зв'язку мови та мислення від початку лінгвістичних досліджень розглядалася в контексті філософії: для античних мислителів, такі як Платон і Арістотель, мова була засобом вираження ідеальних, трансцендентних форм. Вільгельм фон Гумбольдт припускав, що розумова діяльність є рушійною силою мовної діяльності. Він стверджував, що мова — це не просто інструмент комунікації, а й відображення структури та можливостей людського розуму. Його ідеї підкреслюють вирішальну роль пізнання у формуванні мовних структур і підкреслюють взаємозв'язок мислення та мови (Pajević, 2016).

Л.С. Виготський довів, що мова і мислення перебувають у діалектичній єдності, де кожна з цих сфер формує іншу і взаємодіє через когнітивні структури (ст.26, Лелека, 2022). Саме в контексті цих досліджень виник термін «концепт» – категорія, яка поєднує лінгвістичні, психологічні та культурологічні аспекти мовного знака.

Поняття «концепт» у лінгвістиці бере свій початок із давньогрецької філософської традиції, де філософи Античності розглядали мову як засіб пізнання ідеальних форм та реалій. Платон уперше сформулював ідею, що існує світ ідей (форм), котрі люди можуть досягти розумом, і що слова у мові репрезентують саме ці ідеальні сутності, а не матеріальні предмети. Арістотель, подальший учень Платона, хоча й наблизився до більш емпіричного підходу, зберігав уявлення про те, що поняття (лат. *conceptus*) є результатом абстрагування суттєвих ознак речей.

У середньовіччі П'єр Абеляр розширив цю традицію, стверджуючи, що концепції існують у божественному розумі як ідеальні прообрази індивідуальних речей, формуючи єдину сукупність понять, пов'язаних спільною темою, смислом і поглядом (Абеляр у працях з інтелектуальної

теології). Його наступники, як-от Томас Гоббс і Вільям Оккам, дійшли висновку, що концепт слід розуміти як узагальнення істотних ознак речей, що містять актуальну та важливу інформацію для розумової діяльності (Горлач та ін., 2008).

Проте справжній перелом у розумінні концепту відбувся в ХІХ столітті в працях Вільгельма фон Гумбольдта. Він висунув припущення про те, що мова не лише інструмент вираження думки, але й засіб її формування, впливаючи на сам процес мислення. У концепції Гумбольдта мова виступає «середовищем мислення», в якому відбувається кодування та організація когнітивних структур (Koenig, 1992).

На базі гіпотези мовної відносності, пізніше відомої як гіпотеза Сепіра–Ворфа, стало розумно припускати, що структура мови безпосередньо впливає на світогляд і когнітивні процеси її носіїв. Ця ідея отримала подальший розвиток у працях Льва Виготського, який у 1950-х роках експериментально довів, що мова і мислення утворюють діалектичну єдність: мова впливає на розумові процеси, а розумова діяльність формує лінгвокогнітивні структури, що лягають в основу мовної діяльності (Koenig, 1992).

У другій половині ХХ століття, з появою когнітивної лінгвістики, поняття «концепт» почало набувати нового, експериментально обґрунтованого змісту. Моніка Шварц розглядала концепт як «елементарну ментально організовану одиницю, яка виконує функцію збереження знань про світ в абстрактному форматі» (ст. 235, Косенко, 2009). Паралельно дослідники, такі як Жиль Дельоз і Фелікс Гваттарі, у філософському дискурсі описували концепції як «вузли сітки, що простягається філософом через вічний хаос», підкреслюючи їхню динамічну та мережеву природу (Врублевська 2014).

На початку 1990-х років у мовознавстві з'явилися терміни «лінгвокультурема», «міфологема» та «логоепістема», однак найпоширенішим виявилось поняття «концепт». Воно закріпилося в

когнітивній лінгвістиці як оперативна одиниця пам'яті, ключовий елемент моделі мовної категоризації і культурної репрезентації (Хорошун, 2010).

В Україні термін «концепт» широко увійшов у науковий обіг з кінця 1980-х років завдяки перекладам праць англomовних авторів. Така адаптація дозволила інтегрувати когнітивні підходи до вивчення мовних явищ у вітчизняний лінгвістичний дискурс (Хорошун, 2010). З того часу «концепт» набутий статусу центрального поняття в когнітивній лінгвістиці, лінгвокультурології та суміжних галузях, а також активно використовується для аналізу семантичних і культурних вимірів мовлення.

Таким чином, еволюція поняття «концепт» від античних ідейних форм до сучасної когнітивно-культурологічної категорії відображає поступовий перехід від філософської абстракції до інтегрованого міждисциплінарного підходу, де мова, мислення і культура розглядаються як нерозривні компоненти єдиного когнітивно-семантичного та соціокультурного поля.

Як і у випадку з історією походження, також існує декілька підходів до аналізу концепту. У даній роботі буде розглянуто п'ять, зокрема: лінгвофілософський, когнітивний, етнокультурологічний, психолінгвістичний, а також соціокультурний (Газуда 2018).

1. Лінгвофілософський підхід має корені у філософській традиції, де поняття розглядається як абстрактна, логічна одиниця мислення. Концепт у такому розумінні – це сукупність понять, пов'язаних спільною темою і смислом. Класики філософії (Абеляр, Гоббс, Оккам) трактували концепт як узагальнення суттєвих ознак об'єктів дійсності, виокремлення їхньої «сутності» задля мисленнєвого оперування.

Основною метою підходу є визначити концепт як універсальний інструмент логіки та мислення за допомогою логічного аналізу, концептуального синтезу та дедуктивного підходу.

Проте даний підхід не приділяє достатньої уваги до психічних і культурних механізмів формування концептів, що робить його дещо абстрактним і відірваним від реального мовлення.

2. Когнітивний підхід виник у ХХ столітті на базі ідей Виготського, Сепіра-Ворфа та загальної когнітивної науки. Концепт розглядається тут як елементарна когнітивна одиниця пам'яті і мислення, що зберігає знання про світ у ментальній репрезентації. Однією з ключових рис даного підходу є сприйняття концепту як активної ментальної конструкції, що дозволяє структурувати і категоризувати досвід.

Може вивчатися експериментально (протоколювання мовної активності, час реакції на семантичні стимули), за допомогою психолінгвістичних тестів, або прототипного аналізу (Smith, 1995). У даному підході ядром концепту є прототип – типовий приклад поняття, навколо якого формується розширене поле ознак з більш-менш типовою чи периферійною значущістю. Підкреслюється роль індивідуального пізнання і ментальної структури, що є динамічною і адаптивною. (Томенюк, 2015)

У межах цього підходу цікаве визначення також подає В. Я. Жалай (2012): концепт – це найзагальніша та найабстрактніша ментально-пізнавальна і мовознавча одиниця, що вербалізується у мові в діапазоні від окремої лексеми до розгорнутого дискурсу та позначає предмети, явища, ситуації, стани, дії чи інші елементи реальності, відображаючи їх сутність, історію дослідження та сучасний стан наукового осмислення (с. 144–145).

3. Етнокультурологічний підхід фокусується на відображенні у концептах специфіки культурної свідомості та етнічних світоглядних моделей. Концепти розглядаються як носії національних культурних кодів, підкріплені мовними маркерами (афоризми, приказки, фольклор).

Даний підхід вивчає концепт за допомогою лінгвокультурологічного аналізу (вивчення мовних одиниць, що несуть етнокультурне навантаження); дослідження асоціативних полів, етимології, культурних текстів.

Етнокультурологічний підхід дає змогу краще зрозуміти, як культура формує когнітивні схеми і відбиття їх у мові (Тищенко, 2007).

Етнолінгвокультурологічний аналіз дає змогу досліджувати співвідношення концептуальної та мовної картин світу. Саме етнолінгвокультурні концепти відображають своєрідність національної картини світу, специфіку світосприйняття та світорозуміння певного етносу.

Визначення та класифікація поняття етнолінгвокультурний концепт досі залишаються предметом наукових дискусій. Як робоче, можна використати авторське визначення, сформоване на основі узагальнення теоретичних джерел: етнолінгвокультурний концепт – це ментальна одиниця, яка репрезентує етнокультурну специфіку мислення й закріплена в концептуальній картині світу певного народу; вона знаходить своє відображення у мовній картині світу з урахуванням синхронного та діахронного аспектів, а її вербалізація зумовлена етнолінгвокультурною маркованістю та асоціативною компетенцією носіїв мови (Колонюк, 2022, с. 111).

4. Психолінгвістичний підхід розглядає концепт як ментальний образ, що має двоїстий характер: лінгвістичний (вербалізований у мовних одиницях) і психічний (ментальні уявлення, які формуються на основі індивідуального досвіду).

Методи вивчення концепту: експериментальні (вимірювання часу реакції, спостереження за уповільненням або прискоренням читання, класифікаційні завдання).

Даний підхід дає інформацію про механізми семантичного доступу, ідентифікацію та активацію концептів у мовній діяльності, враховуючи психічні процеси, які опосередковують мовленнєву поведінку (Заньковська, 2015).

5. Соціокультурний та функціональний підхід до дискурсу. В рамках аналізу дискурсу концепти сприймаються як когнітивні конструкції, що моделюють комунікативні ситуації і несуть соціальну інформацію.

Підхід: критичний дискурсивний аналіз поєднує лінгвістичні, соціологічні, психологічні методи для виявлення соціальних практик, що

впливають на репрезентацію концептів. Зазвичай застосовується для аналізу тональності, емотивності, вплив соціальних норм та ідеологій на вибір концептів у текстах.

Даний підхід дозволяє розкрити, як концепти використовуються в конкретних соціокультурних і комунікативних контекстах (Тищенко, 2007).

Для зручності наведені підходи також було систематизовано у таблицю:

Таблиця 1.1

Систематизація підходів до вивчення поняття «концепт»

Підхід	Головна ідея	Методологія	Основні завдання
Лінгвофілософський	Концепт як абстрактна одиниця логіки і мислення	Логічний аналіз	Формулювання загальних визначень
Когнітивний	Концепт – когнітивна одиниця, ядро – прототип	Психолінгвістичні експерименти	Дослідження структури мислення і пам'яті
Етнокультурологічний	Концепт – культурно зумовлений ментальний феномен	Лінгвокультурний аналіз	Виявлення культурних конотацій
Психолінгвістичний	Концепт – подвоєний ментальний образ	Експериментальні методи	Вивчення мовної активації і розпізнавання
Соціокультурний/дискурсивний	Концепт у соціальній практиці і комунікації	Критичний дискурсивний аналіз	Дослідження впливу соціокультурних факторів на мову

У наведеній вище таблиці виділено основні визначення та дані про кожен з проаналізованих підходів до вивчення поняття «концепт». З огляду на це та для зручності у подальшому аналізі у даній роботі надалі буде використовуватися таке визначення поняття «концепт»: «дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особи і суспільства та несе

комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію конкретної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета” (с. 39, Газуда, 2018).

1.2 Фразеологізми як репрезентанти концептів у мові та культурі

Фразеологізми є одними з найбільш яскравих і самобутніх елементів будь-якої мови, оскільки вони зберігають у своїй семантиці культурно-історичний досвід мовців. Фразеологічні одиниці — це своєрідні концентрати культури, адже вони не лише описують явища, але й закріплюють у свідомості образи та оцінки, притаманні певній культурі.

У сучасній лінгвістиці фразеологізми зазвичай розглядають як засіб вербалізації концептів — ментальних одиниць, які акумулюють уявлення про предмети, явища, цінності й соціальні норми. Вони відтворюють не лише зміст концепту, а й культурно зумовлені емоційно-оцінні характеристики, що їм притаманні та відрізняють одну мовну спільноту від іншої (Кучос, 2022).

У китайській мові фразеологія має особливий статус, оскільки значна частина усталених виразів має класичне походження та пов’язана з традиційними філософськими системами, такими як конфуціанство, даосизм та буддизм. Це зумовлює наявність стійких концептів, тісно інтегрованих у мовну картину світу китайців.

З точки зору лінгвокультурології, фразеологізми фіксують культурно значущі концепти, передаючи їх у стереотипізованій формі. Завдання лінгвокультурології – це експлікувати культурні знання на основі зіставлення прототипної ситуації фразеологізму чи іншої мовної одиниці (ст. 386, Шовкович, 2020).

З іншого боку, етнолінгвістика акцентує увагу на виявленні етнокультурної специфіки мовних одиниць. Етнокультурний концепт — це ментальний феномен, який репрезентує особливості мислення певного етносу та закріплений як у концептуальній, так і в мовній картині світу

(Колонюк, 2022). Наприклад, у випадку китайської мови, концепт 忍 (терпіння) вербалізується через численні вирази, які закликають витримувати труднощі задля вищої мети, що відображає традиційну етику самоконтролю, що буде більш детально розглянуто у практичній частині.

Згідно ж з когнітивною лінгвістикою, фразеологізм — це форма вербалізації ментальних структур, які містять поняттєвий, образний та оцінний компоненти. Метафоричні та метонімічні механізми часто лежать в основі фразеологічного значення, перетворюючи абстрактний концепт на наочний культурний образ (Шамшур, 2012).

У цілому, фразеологізми є не лише мовними одиницями, але й своєрідними сховищами культурної пам'яті, в яких закодовані історичні події, легенди, релігійні уявлення та моральні настанови.

Як вже було зазначено, у китайській мові значна частина фразеологічних одиниць має класичне походження. Наприклад, вираз 愚公移山 (старий дурень пересуває гори) бере початок із давньої притчі та символізує наполегливість і цілеспрямованість, незважаючи на початкову оцінку як «дурного» вчинку (新华网, 2015). Тут концепт 愚 (дурість) отримує парадоксальне позитивне наповнення, що відповідає китайській традиції переосмислення цінностей у певному контексті.

Фразеологізми також можуть передавати моральні імперативи: 足智多谋 (бути мудрим і винахідливим) — ідеал лідера, який поєднує інтелект і стратегічність; 忍辱负重 (терпіти приниження заради великої справи) — заклик до самоконтролю та жертвності; 和气致祥 (гармонія приносить добробут) — відображення конфуціанської ідеї соціальної злагоди як основи стабільності.

Таким чином, фразеологізми функціонують як своєрідні маркери культурної спадщини, які відтворюють усталені уявлення про мораль, поведінку й цінності, закріплені у свідомості носіїв мови.

Якщо розглядати концепт як ментальну одиницю, то він має складну структуру, що включає три основні компоненти:

- 1) Основну (актуальну) ознаку — це провідне смислове ядро концепту, яке відображає його значення у сучасній мовній та культурній свідомості. Саме ця ознака є найбільш релевантною для носіїв мови та визначає домінантне розуміння концепту в конкретний історичний період.
- 2) Додаткові (пасивні) ознаки — це історично зумовлені компоненти значення, які колись мали актуальний характер, але з часом втратили провідну роль. Вони залишаються у складі концепту як своєрідні «сліди» попередніх етапів його розвитку та зберігають зв'язок із культурно-історичним контекстом.
- 3) Внутрішня форма — первісний образ або мотив, який лежав в основі номінації концепту. Він зазвичай не усвідомлюється носіями мови в повсякденному вжитку, але зберігається у зовнішній, словесній формі та може бути реконструйований у результаті етимологічного та культурно-історичного аналізу (Южакова 2010).

Така трикомпонентна модель дає змогу розглядати концепт не лише як семантичну одиницю, а як складний ментально-культурний феномен, у якому поєднуються актуальні смисли, історичні нашарування та глибинні образи, зафіксовані в мові. Це особливо важливо при аналізі фразеологізмів, оскільки їхня форма часто зберігає відлуння внутрішньої форми концепту, а значення поєднує сучасні та історично зумовлені ознаки.

Фразеологізми, що вербалізують концепти, рідко є семантично однозначними, адже вони у собі поєднують прямий зміст, притаманний словниковому визначенню, і культурно зумовлену конотацію, що відображає оцінку явища в межах національної картини світу.

У китайській фразеології концепти часто набувають розширених або навіть парадоксальних значень. Наприклад: 智者千慮，必有一失 (у тисячі роздумів мудреця буде одна помилка) поєднує високий статус концепту 智 (мудрість) із визнанням людської обмеженості, відображаючи прагматичне ставлення китайців до навіть найвищих чеснот.

Кожен концепт у фразеологічному вираженні також може набувати певної оцінки. Розглянемо на прикладах концептів, що будуть більш детально проаналізовані у другому розділі даного дослідження:

- 智 зазвичай має позитивну конотацію (розум, стратегічність), але може набувати й негативного відтінку в чен'юй, що засуджують хитрість заради користі: 小聪明 (дрібна хитрість).
- 愚 у більшості випадків має негативну оцінку, проте в контекстах самопожертви або завзятості може інтерпретуватися як добродієність.
- 忍 переважно оцінюється позитивно, оскільки асоціюється з моральною силою, хоча іноді може трактуватися як пасивність або надмірне підкорення обставинам.
- 福 має позитивну конотацію — добробут, щастя, сприятлива доля.
- 和 також є позитивним, символізує гармонію як у сім'ї, так і в суспільстві.

Китайська фразеологія також часто підсилює концепти через символи природи та традиційної культури: 福如东海 — Східне море уособлює велич і безмежність; 家和万事兴 — родинний дім як центр гармонії.

Таким чином, семантика китайських фразеологізмів формується на перетині лексичного значення, культурних символів та емоційно-оцінної складової, що робить їх надзвичайно інформативними у вивченні концептів.

Варто зазначити, фразеологічні одиниці зберігають і передають знання про світ, характерні для певної культури. До того ж, вони впливають на поведінку, встановлюючи соціальні норми. Наприклад, вираз 和气致祥 заохочує до збереження гармонії у відносинах. Таким чином, фразеологізми виступають своєрідними «етичними інструкціями», зафіксованими в мові.

Китайські фразеологізми, особливо чен'юй (成语), мають ритмічну й образну форму, що збагачує мовлення та робить його виразним. Наприклад, вже згаданий фразеологізм 福如东海, має яскраву поетичну образність, яка одночасно підсилює значення концепту 福.

Аналіз фразеологізмів як репрезентантів концептів у мові та культурі засвідчує, що вони становлять особливий клас мовних одиниць, у яких інтегруються лексико-семантичний зміст, культурно-символічні асоціації та оцінні компоненти, притаманні певній етнічній спільноті.

Якщо розглядати фразеологізми з позиції лінгвокультурологічного підходу, то їх можна сприймати як мовні коди, що акумулюють і транслюють концепти, значущі для колективної свідомості (Колонюк, 2022). У китайській традиції, де ключову роль відіграють конфуціанські, даоські та буддійські цінності, цей код виявляється у значній кількості сталих виразів, пов'язаних із моральними та філософськими категоріями: 智 (мудрість), 愚 (дурість), 忍 (терпіння), 福 (щастя, благополуччя), 和 (гармонія). Саме тому дані концепти і були обрані для детального подальшого аналізу.

З функціональної точки зору, фразеологізми виконують когнітивну (збереження і передача знань та цінностей), регулятивну (нормативний вплив на поведінку) та естетичну (підвищення експресивності мовлення) функції. Кожна з них реалізується комплексно, формуючи стійкі культурно-мовні сценарії, які закріплюють у свідомості носіїв певні моделі світосприйняття та поведінки.

Таким чином, фразеологізми в китайській мові є не лише засобом фіксації концептів, а й інструментом їхньої культурної інтерпретації, що дозволяє розглядати їх як ключовий об'єкт етнолінгвокультурологічних досліджень. Подальший аналіз (розділ 2) дасть змогу простежити, яким чином конкретні концепти — 智, 愚, 忍, 福 та 和 — реалізуються у фразеологічному фонді китайської мови та які культурні смисли вони при цьому акумулюють.

1.3 Китайська фразеологія в контексті національно-культурної картини світу

Фразеологія є одним із найцінніших джерел для дослідження національно-культурної картини світу, оскільки саме у сталих

словосполученнях відбивається історично сформований світогляд, система цінностей та специфічні ментальні моделі певного етносу. Для китайської мови, з її багатовіковою культурною традицією та багатим фразеологічним фондом, цей аспект має особливу вагу. Фразеологізми у китайській мові втілюються у чен'юй (成语), що акумулюють культурну пам'ять, передають етичні та філософські постулати, формують когнітивні моделі поведінки та сприйняття світу (沈, 李 2011). 成语 — це сталий чотирискладовий вираз у китайській мові, який має фіксовану структуру та переносне значення. Більшість 成语 походять із давніх літературних джерел і відображають культурні, історичні або моральні ідеї.

У межах китайської культурної парадигми фразеологізми є не лише стилістичними прикрасами мовлення, а й виступають маркерами належності до певної культурної традиції, а також інструментами комунікації, які передають підтекст, зрозумілий лише носіям мови. Вони часто є вербалізованими втіленнями концептів, що мають фундаментальне значення для китайської ментальності.

Для кращого розуміння важливо окреслити визначення національно-культурної картини світу. У даному дослідженні буде використовуватися наступне: національно-культурна картина світу – це цілісна система уявлень про світ, властива певній мовно-культурній спільноті, яка формується історично та відображається у мові через особливості лексики, фразеології, граматики та прагматики (Колонюк, 2022).

Складниками китайської культурної парадигми, які можна визначити як ключові є:

- Конфуціанство — домінуюча етична система, що формує уявлення про мораль, соціальну гармонію, взаємоповагу та культ освіти.
- Даосизм — філософсько-релігійна традиція, що акцентує на гармонії людини з природою, недіянні (无为) та внутрішній врівноваженості.

- Буддизм — релігійна доктрина, яка підсилює ідеї терпіння, співчуття, звільнення від страждання через моральне вдосконалення.
- Народна міфологія і звичаї — джерело великої кількості образів, символів та метафор, що знаходять відображення у фразеологізмах (陈, 衣 2019).

Таким чином, китайська національно-культурна картина світу має ціннісно-орієнтовану структуру, де фразеологія виконує роль носія і транслятора культурних кодів. Китайська фразеологія у цілому є результатом багатовікового розвитку мовної та культурної традиції, у якій кожна історична епоха, філософська школа й соціальна практика залишали свій відбиток. Здебільшого джерела фразеологізмів можна згрупувати у кілька основних напрямів (Li, 2016):

1) Конфуціанська етика як основа соціально-моральних фразеологізмів

Конфуціанство, започатковане Конфуцієм (孔子, 551–479 до н.е.), стало домінантною системою цінностей, що вплинула на всі сфери життя — від державного управління до особистої поведінки (Лі, 2017, с. 54). Конфуціанська моральна філософія спрямована на формування гармонійного суспільства через виховання особистої доброчесності, пошану до старших, прагнення до освіти та самовдосконалення.

Конфуціанський вплив помітний і в концепті 和 (гармонія), який розглядається як ключ до стабільності у відносинах між людьми, родинами та державами (和为贵 — гармонія понад усе).

2) Даоське світобачення та метафорика природної гармонії

Даосизм, закладений у працях Лао-цзи (老子) та Чжуан-цзи (庄子), приніс до китайської фразеології образи, пов'язані з природою, циклічністю, балансом та ідеєю недіяння (无为). Ці образи часто слугують засобами вираження концептів 智 та 和.

Даоська поетика формує у фразеології уявлення про гармонію як універсальний принцип буття, що не потребує примусу чи штучного втручання.

3) Буддистський вплив: терпіння та духовне очищення

Буддизм, що проник до Китаю у I ст. н.е., значно збагатив фразеологічний фонд виразами, які підкреслюють значення терпіння, співчуття та внутрішньої дисципліни. Особливе місце тут посідає концепт 忍 (терпіння), що часто постає як основа моральної сили людини.

4) Народна міфологія та побутова культура

Китайська народна творчість — казки, легенди, прислів'я — стала ще одним потужним джерелом фразеологізмів. Особливо це стосується концептів 福 (щастя, благополуччя) та 愚 (дурість), де образи часто подаються у формі метафоричних історій.

Загалом, семантика китайських фразеологізмів вирізняється високою культурною насиченістю, оскільки більшість сталих виразів мають глибинний підтекст, зрозумілий лише в межах конкретної національно-культурної традиції.

Як вже було зазначено, китайські фразеологізми часто ґрунтуються на образах, які виконують функцію культурних кодів. Найбільш частовживаними такими образами є:

- природні (гора, вода, вітер), як у виразі 智者乐水 (Мудрий радіє воді), що відсилає до конфуціанської асоціації мудрості з безперервним рухом та чистотою;
- міфологічні (дракон, фенікс, безсмертні), як у побажанні 龙凤呈祥 (Дракон і фенікс приносять благословення);
- історико-літературні, як у 愚公移山 (Старий дурень пересунув гори), що походить з легенди і символізує наполегливість.

Отож, образи не лише прикрашають вираз, а й слугують носіями значення.

Варто зазначити, що багато фразеологізмів функціонують у межах чітких семантичних опозицій, які відображають культурне уявлення про баланс. Для нашої теми особливо важлива опозиція 智 / 愚 (мудрість / дурість), яка часто подається не як абсолютна протилежність, а як взаємопов'язані стани.

Подібно функціонує і пара 忍 / 和, де терпіння розглядається як шлях до гармонії. що буде детально описано у розділі 2.3.

Спираючись на вищенаведені дані, можна зробити висновки, що китайські фразеологізми виконують не лише мовну, а й культуроутворювальну функцію, адже вони зберігають, передають та актуалізують ключові цінності та моделі поведінки. Їх можна розглядати у кількох функціональних вимірах:

1. Комунікативна функція. Фразеологізми забезпечують лаконічність і виразність мовлення, дозволяючи через короткі, але насичені вирази передати глибокі смисли. Наприклад, 大智若愚 миттєво передає багатозарову філософську ідею, не потребуючи довгих пояснень. Завдяки культурно-історичним асоціаціям такі вирази слугують «швидким кодом» для розуміння між співрозмовниками.

2. Культурно-акумулятивна функція. Фразеологія є сховищем культурної пам'яті, адже більшість виразів походить з класичних текстів, історичних подій або народних легенд. Через сталі вирази передаються знання про конфуціанську мораль, даоську філософію, буддійські цінності. Наприклад, 忍辱負重 зберігає у собі буддійське вчення про терпіння як шлях до звільнення від страждань.

3. Оцінно-регулятивна функція. Фразеологізми формують морально-етичні орієнтири, визначаючи, яка поведінка є схвальною, а яка — осудною. У цьому сенсі концепти 智 і 愚 особливо показові: перший заохочує до розсудливості, другий — застерігає від недалекоглядності. Водночас вирази на кшталт 傻人有傻福 демонструють гнучкість моральної оцінки у китайській культурі.

4. Естетична функція. Фразеологізми часто містять художню образність, метафори, ритмічну побудову та навіть внутрішню риму, що робить їх невід'ємним елементом літератури та риторики. Вирази типу 福如东海, 寿

比南山 мають поетичну симетрію та створюють емоційно піднесений настрій.

5. Ідентифікаційна функція. Фразеологія відображає етнокультурну специфіку та допомагає членам спільноти усвідомлювати власну культурну належність. Концепт 和 тут відіграє ключову роль, оскільки ідея гармонії формує уявлення китайців про свою національну ідентичність і відрізняє їхній світогляд від західних моделей.

Загалом, китайська фразеологія є потужним інструментом відтворення та збереження національно-культурної картини світу. Вона синтезує філософські, релігійні та народні уявлення, забезпечуючи передачу культурних цінностей з покоління в покоління.

Висновки до Розділу 1

Проведений у першому розділі аналіз засвідчив, що поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці посідає ключове місце серед категорій, які забезпечують вивчення взаємодії мови та культури. Було встановлено, що концепт розглядається не лише як одиниця когнітивної свідомості, але і як культурний маркер, зафіксований у мовній картині світу. Це дає змогу розглядати концепти як динамічні структури, здатні акумулювати культурний досвід і транслювати його через мову.

Важливим результатом стало окреслення ролі фразеологізмів як репрезентантів концептів у мові та культурі. Фразеологія демонструє, як абстрактні когнітивні категорії набувають конкретного мовного втілення й культурної маркованості. Саме у сталих виразах, які зберігають історичну пам'ять та ціннісні орієнтири народу, концепти отримують найяскравішу вербалізацію. У цьому сенсі фразеологізми виступають своєрідними «сховищами» культурних знань, адже вони фіксують не лише прямі значення, а й символічні образи, емоційно-оцінні характеристики, соціальні норми.

Розгляд китайської фразеології у контексті національно-культурної картини світу дозволив виявити низку її специфічних рис. По-перше,

більшість китайських чен'юй походить із класичних джерел (канонічні тексти конфуціанства, даосизму, буддизму, література, історичні хроніки), що зумовлює їхню високу культурну насиченість. По-друге, китайські фразеологізми відзначаються образністю, метафоричністю та лаконізмом, що сприяє закріпленню у мові ключових світоглядних концептів. По-третє, аналіз показав, що ці фразеологічні одиниці виконують важливі функції – комунікативну, оцінну, культурно-акумулятивну та ідентифікаційну.

Таким чином, китайська фразеологія демонструє унікальний синтез мовного й культурного, поєднуючи елементи давньої філософії, соціальної етики та народних уявлень у стабільних виразах, що зберігають і транслюють національно-культурні цінності. Це створює міцне підґрунтя для подальшого дослідження концептів у другому розділі, де увагу буде зосереджено на аналізі конкретних концептів у китайській фразеологічній картині світу.

РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ЧЕРЕЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

2.1 Концепт 忍 (терпіння) у фразеологічній картині китайської мови: витривалість як чеснота

Концепт 忍 (терпіння) посідає виняткове місце в китайській культурі та мові, відображаючи глибинні уявлення про взаємодію людини із суспільством, природою та власними емоціями. Як можна помітити, сам ієрогліф 忍 складається з елементів 心 (серце) і 刃 (ніж), що символічно вказує на «біль у серці, який потрібно витримати». Цей графічний образ відтворює сутність концепту: терпіння розуміється не лише як зовнішня витривалість, а й як внутрішній контроль над емоціями, здатність переносити страждання чи несправедливість.

У китайській культурі 忍 є багатовимірним феноменом. З одного боку, він уособлює традиційні конфуціанські цінності – скромність, витримку, підпорядкування соціальній ієрархії. З іншого боку, у даоській і буддійській традиціях терпіння тлумачиться як духовна дисципліна, необхідна для гармонії з природою та для подолання прив'язаностей. Фразеологія китайської мови віддзеркалює цю багатозначність, закріплюючи різні культурні оцінки терпіння – від високої похвали до критики.

Фразеологічні одиниці з даним фразеологізмом можуть представляти декілька категорій значень, зокрема, під час аналізу фразеологізмів було виділено три:

1) *Терпіння як витривалість і працьовитість.* У низці фразеологізмів 忍 позначає силу духу й витримку, необхідні для подолання життєвих труднощів. Наприклад, вираз 忍苦耐劳 («терпіти страждання і витримувати тяжку працю») втілює ідеал працелюбності, що є наріжним каменем традиційної етики. Тоді як 坚忍不拔 («твердий і непохитний у терпінні») підкреслює незламність характеру, стійкість перед перешкодами. Такі

фразеологізми створюють позитивний образ терпіння як рушійної сили для досягнення цілей та моральної величі особистості.

2) *Терпіння як приниження і стримування емоцій.* В іншій групі виразів 忍 має менш позитивне значення, асоціюючись із вимушеним підпорядкуванням чи пригніченням. Наприклад, 忍气吞声 («стримувати гнів і ковтати слова») змальовує людину, яка заради миру або вигоди придушує свої почуття. 忍辱负重 («терпіти приниження, несучи тягар») уособлює ситуацію, коли терпіння є формою жертви заради вищої мети, але водночас означає втрату гідності. Тут терпіння несе амбівалентний характер – як чеснота стратегічної поведінки, але й як болісне приниження.

3) *Крайні форми терпіння.* Частина фразеологізмів передає межу, за якою терпіння стає нестерпним. У виразі 忍无可忍 («далі терпіти неможливо») акцент робиться на досягненні точки, коли внутрішній контроль більше неможливий. Інші вирази, як 惨不忍睹 («таке жахливе, що неможливо дивитися») або 惨不忍言 («настільки страшно, що неможливо описати словами»), переносять значення 忍 у площину емоційного та сенсорного сприйняття, демонструючи інтенсивність негативних вражень. Тут 忍 використовується для позначення крайньої межі людської витримки.

До того ж, фразеологізми з компонентом 忍 виразно демонструють складний баланс між позитивними та негативними культурними оцінками терпіння, що робить цей концепт одним із ключових у китайській мовній картині світу.

Зокрема, 忍 часто може поставати як моральна добродієність, що дозволяє людині досягати гармонії у стосунках та уникати непотрібних конфліктів. Вираз 百忍成金 («сторазове терпіння приносить золото») акцентує увагу на ідеї, що тривале терпіння й стриманість у кінцевому підсумку винагороджуються. Така установка перегукується з конфуціанською концепцією 和 (гармонії), де соціальна стабільність і взаємоповага цінуються вище за імпульсивні дії (百度百科 2025).

Інший приклад — 相忍为国 («терпіти один одного заради країни»), який ілюструє колективістську спрямованість китайського мислення: терпіння розглядається не лише як особистісна риса, але й як громадянський обов'язок, що забезпечує єдність і процвітання держави. Тут 忍 набуває стратегічного характеру, вказуючи на здатність жертвувати особистими почуттями заради спільного блага (汉典 2025).

Іншою ціннісною категорією даного концепту є терпіння як моральне приниження та соціальна слабкість. У низці фразеологізмів терпіння зображується як вимушене приниження. До прикладу, вираз 忍耻偷生 («терпіти ганьбу заради життя») підкреслює ситуацію, коли людина відмовляється від гідності, аби уникнути загрози. Подібно до цього 忍垢偷生 («жити, терплячи приниження») описує пасивне виживання за рахунок смирення.

Такі образи віддзеркалюють соціальну реальність традиційного китайського суспільства, де індивід часто змушений підпорядковуватися владі чи вищому становищу заради збереження життя або добробуту сім'ї. У цьому випадку 忍 постає як амбівалентна риса: з одного боку, вона забезпечує виживання, з іншого — вимагає втрати самоповаги та активності.

Також терпіння може бути використане на позначення духовної дисципліни людини. Зокрема у буддійській традиції 忍 тісно пов'язаний із поняттям 忍辱 («терпіння образ»), яке входить до «шести параміт» (досконалостей бодхісаттви). У цьому значенні терпіння розуміється як шлях до звільнення від пристрастей і досягнення духовної гармонії (周 2022). Фразеологізми 动心忍性 («загартовувати серце й стримувати натуру») та 隐忍不发 («стримуватися, не виявляючи емоцій») передають внутрішню роботу над собою, що є важливим етапом такого духовного самовдосконалення.

Таким чином, у буддійському та даоському контекстах 忍 не лише соціальна чеснота, але й інструмент внутрішньої дисципліни, що допомагає людині досягти гармонії із собою та Всесвітом (周 2022).

Таким чином, аналіз китайських фразеологізмів із компонентом 忍 показує, що цей концепт має багатоплановий і суперечливий характер. З одного боку, він є уособленням чеснот: витривалості, терпіння, працьовитості та стратегічності, необхідних для досягнення гармонії у стосунках та житті загалом. З іншого боку, 忍 може трактуватися як символ пасивності, приниження та втрати гідності, коли людина змушена терпіти несправедливість.

У культурній перспективі 忍 виконує кілька функцій:

- етичну (виховання стриманості, працьовитості, смирення);
- соціальну (забезпечення стабільності в суспільстві, уникнення конфліктів);
- духовну (шлях до внутрішньої гармонії в буддизмі та даосизмі);

Отже, у китайській фразеологічній картині світу 忍 постає як інтегративний концепт, що поєднує в собі дані виміри. Його амбівалентність відображає складність людського існування, де терпіння є водночас чеснотою й тягарем, моральною вимогою й психологічним випробуванням.

2.2 Концепт 智 (мудрість) у китайській фразеології: образи, асоціації, цінності

У китайській лінгвокультурній традиції концепт 智 (zhì мудрість) посідає одне із центральних місць, адже відображає базові уявлення про правильну поведінку та гармонійну взаємодію людини із суспільством і природою. На відміну від багатьох західних культур, де мудрість здебільшого розглядається як інтелектуальна здатність або життєвий досвід, у Китаї вона тісно переплітається з моральними та етичними постановами, формуючи ціннісну систему конфуціанської традиції (Кім, 2019). У фразеології концепт 智 постає як результат поєднання інтелектуальної проникливості, практичних умінь, моральної виваженості та здатності до адаптації в мінливих обставинах.

Саме фразеологічні одиниці є найвиразнішими репрезентативами цього концепту, оскільки в них закодовані культурно-історичні асоціації, соціальні

ідеали та колективний досвід. У китайській мові існують десятки чен'юй, що містять ієрогліф 智, і вони відображають різні аспекти мудрості – від героїчного поєднання розуму й відваги (智勇双全) до моральної переваги скромності (大智若愚). Аналіз таких одиниць дозволяє простежити, як мудрість осмислюється у колективній свідомості китайців та які цінності пов'язуються з цим концептом.

Поняття 智 бере свій початок у давніх класичних текстах. У «Лунь юй» (论语) Конфуцій визначає мудрість як одну з базових чеснот поряд із гуманністю (仁) та мужністю (勇). Конфуційський ідеал мудрості включає вміння розрізняти добро і зло, діяти в інтересах суспільства, проявляти стриманість і передбачливість (孔子 2016).

У даоській традиції, представленій Лао-цзи, мудрість зазвичай постає у формі природної простоти та злиття з Дао. Даоське розуміння мудрості передбачає уникання зайвих знань і хитрощів, адже надмірна «штучна» мудрість може призвести до втрати гармонії: «绝圣弃智，民利百倍» — «Відкиньте святість і мудрість, і народ виграє у сто крат» (道德经·第十九章). Тут концепт 智 набуває амбівалентного характеру: з одного боку, він означає вищий рівень розуміння, а з іншого, може бути джерелом небезпеки, при втраті морального підґрунтя.

Моцзи у своїй філософії підкреслював практичний аспект мудрості, вбачаючи в ній здатність діяти ефективно заради користі для суспільства. Він виступав проти надмірного формалізму та ритуалізму конфуціанців, наголошуючи на необхідності «всеохопної любові» (兼爱, jiān'ài) та «взаємної вигоди» (利, lì) як головних моральних принципів. Для Моцзи мудрість не була абстрактною чеснотою, а проявлялася у вмінні приймати рішення, що приносять гармонію, порядок і матеріальне благо всім людям. Буддизм, який проник у Китай у перші століття нашої ери, пов'язав мудрість із подоланням ілюзій та досягненням просвітлення (般若, bōrě) (Лавриненко

2023). Таким чином, у китайській духовній традиції мудрість інтегрує різні компоненти – етичний, прагматичний і метафізичний.

Фразеологізми з ієрогліфом 智 ілюструють багатогранність цього концепту. Один із найпоширеніших виразів – 足智多谋 («сповнений мудрості та багатий на стратегії»). У цьому фразеологізмі відображено образ мудрої людини як такої, що не лише володіє знаннями, але й здатна творчо застосувати їх у складних ситуаціях. Тут мудрість тісно поєднується з умінням планувати й передбачати, що відповідає конфуціанському ідеалу гармонійного поєднання знання й дії (宁 2017).

Інший яскравий приклад: 大智若愚 («велика мудрість здається дурістю»). Цей вислів втілює парадоксальний образ мудрості: справжній мудрець може здаватися простаком, адже його сила полягає у відмові від демонстративного прояву розуму. В основі цього фразеологізму лежить даоська ідея «недіяння» (无为), яка наголошує на цінності скромності, природності та гармонії із світом.

У багатьох виразах підкреслюється динамічний характер мудрості як здатності швидко реагувати на непередбачувані обставини. Наприклад, 急中生智 («у поспіху народжується мудрість») описує ситуацію, коли людина в екстремальних умовах проявляє кмітливість і знаходить правильне рішення. Така асоціація свідчить про зв'язок мудрості з життєвою винахідливістю та практичними навичками.

Водночас у фразеології фіксується й інший, повчальний аспект мудрості — 吃一堑，长一智 (потрапивши в яму один раз, наступного разу станеш мудрішим). Тут мудрість постає як результат особистого досвіду й помилок, що формує моральну зрілість і практичну обережність. Цей вираз демонструє близькість китайського розуміння мудрості до народної педагогіки, де життєві труднощі вважаються найкращим учителем.

Щодо типу асоціацій концепту 智 у китайських фразеологізмах, то такі можна умовно розділити на позитивні, амбівалентні та негативні. Така

градація дозволяє простежити, як у культурній свідомості китайців мудрість оцінюється залежно від контексту її застосування. Загалом, у китайській мові існує 55 фразеологізмів із концептом 智, з яких 10 містять його на початку, 27 посередині та 18 наприкінці. З даних

1. Позитивні асоціації.

До позитивних уявлень належать такі характеристики, як стратегічне мислення, далекоглядність, практична винахідливість і здатність до морального вибору. Наприклад, фразеологізм 足智多谋 (сповнений мудрості й багатий на стратегії) ілюструє образ ідеального радника, який уміє поєднувати глибокі знання з умінням передбачати майбутнє. Подібне значення має 智勇双全 (поєднання мудрості та відваги), де мудрість тлумачиться як чеснота, що підсилює моральну та фізичну силу людини. Інший вираз, 吃一堑, 长一智 (зазнавши поразки, набираєшся мудрості) відображає уявлення про мудрість як результат особистого досвіду та морального вдосконалення.

2. Амбівалентні асоціації.

Амбівалентність мудрості виявляється у висловах, що водночас прославляють і застерігають від надмірної хитрості чи удаваної простоти. Так, 大智若愚 (велика мудрість здається дурістю) містить парадокс: справжня мудрість приховується під маскою наївності. Тут проступає даоський мотив скромності та непрямості дії. У подібному ключі вислів 秦智虞愚 (мудрий за Цін, дурний за Юй) передає ситуацію, коли «мудрість» виявляється лише за певних обставин. Амбівалентність мудрості також виражена в чен'юй 人急智生 (у скрутні народжується мудрість), де мудрість трактується як ситуативна кмітливість, але не завжди як глибинна моральна чеснота.

3. Негативні асоціації.

У низці виразів концепт 智 отримує негативне забарвлення, коли мудрість втрачає моральний вимір. Найвідоміший приклад: 利令智昏 (користь затьмарює мудрість). Тут мудрість трактується як потенційно

вразлива до егоїзму й корисливих інтересів. Таким чином, у китайській культурі мудрість без морального підґрунтя може перетворитися на небезпеку, що руйнує соціальну гармонію.

Аналіз фразеологічних одиниць із 智 демонструє, що цей концепт не зводиться лише до інтелектуальних здібностей, а насамперед пов'язується з цінностями, які формують китайську культурну ідентичність, а саме:

- *Моральна відповідальність.* У виразах 竭智尽忠 (віддати всю мудрість і вірність) чи 尽智竭力 (вкласти всю мудрість і сили) підкреслюється тісний зв'язок мудрості зі служінням державі, колективу та ідеалам вірності. Мудрість тут невіддільна від відповідальності й жертвності.
- *Гармонія та рівновага.* Концепт 智 у фразеології часто спрямований на збереження гармонії між людиною й суспільством. Вираз 智圆行方 (думками гнучкий, у діях прямий) втілює ідеал гармонійного поєднання гнучкості мислення з прямою поведінкою.
- *Скромність.* Чен'юй大智如愚 підкреслює цінність прихованої мудрості, яка не прагне самопрославлення. Скромність трактується як ознака істинного мудреця, що протиставляється поверхневій хитрості чи показовій освіченості.
- *Практичність знань.* Китайська фразеологія наголошує, що мудрість має виявлятися в конкретних діях, а не лише в абстрактних міркуваннях. 急中生智 і 吃一堑, 长一智 ілюструють важливість застосування знань у реальних обставинах, що узгоджується з прагматичною орієнтацією китайської культури (宁 2017).

Загалом, концепт 智 у китайській фразеології постає як багатогранне явище, що поєднує інтелектуальний, етичний і культурний виміри. З одного боку, він виражає позитивні цінності стратегічного мислення, досвідченості й моральної відповідальності. З іншого, фіксує амбівалентні й навіть негативні конотації, коли мудрість перетворюється на хитрість або втрачає моральну основу.

Фразеологізми з 智 відображають колективний досвід китайського суспільства, у якому мудрість оцінюється не як суто розумова здібність, а як здатність до правильного морального вибору й досягнення гармонії в особистому та соціальному вимірі. Такий підхід підкреслює культурну специфіку китайської мовної картини світу: справжня мудрість — це не лише знання, а й етична сила, що сприяє збереженню суспільного порядку й духовної рівноваги.

2.3 Концепт 愚 (дурість) як віддзеркалення соціальних та етичних установок

Фразеологія природи будь-якої мови відображає багатий спектр емоцій, у якому поєднуються як практичний, так і естетичний досвід взаємодії людини з довкіллям. Вона формується за антропометричним принципом “людина як мірило всіх речей”, завдяки чому численні природні явища постають еталонами й символами як у межах фразеологічної системи, так і поза нею (Галинська, 2006, с. 114).

Структура фразеологізмів містить у собі культурну інформацію, яка відтворює мовну картину світу носіїв китайської мови. Широке використання риторичних засобів при творенні фразеологізмів (зокрема чен'юй) не лише збагачує мовний фразеологічний фонд, а й виразно демонструє культурну своєрідність китайського народу (Гулько & Донець, 2018, с. 20).

У китайській мовній та культурній традиції концепт 愚, що може бути перекладений як «дурість», «неосвіченість» або ж «наївність», займає особливе місце, адже він тісно пов'язаний із соціальною ієрархією, моральними уявленнями та ціннісними орієнтирами суспільства. На відміну від концепту 智, що уособлює позитивні якості розуму, кмітливості та стратегічного мислення, 愚 здебільшого має негативні конотації, позначаючи обмеженість знань, недалекоглядність і невміння діяти зважено (Колонюк 2022). Утім, у деяких фразеологізмах ця категорія набуває амбівалентного

значення, поєднуючи негативну оцінку з потенційним позитивом — щирістю, завзятістю або ж відданістю.

Фразеологія з елементом 愚 відображає два ключові культурні пласти:

- Етичний і соціальний: коли дурість розглядається як ознака простолюду, «愚夫愚妇» (дурні чоловіки й жінки) чи «愚昧无知» (темний і неосвічений), що протиставляються мудрим і освіченим елітам.

- Філософський і символічний: коли дурість постає як своєрідна життєва позиція, що може обернутися мудрістю завдяки завзятості чи відданості. Саме в цьому ключі постає образ «愚公移山» (дурний старець звертає гори), який символізує силу простоти та рішучості.

Таким чином, концепт 愚 у китайській фразеології не є повністю однозначним, адже він позначає як «брак знань» і «невігластво», так і «мудру наївність», здатну перетворитися на добродієність.

Образи «дурості» у китайській культурі сягають витоків класичної філософії та літератури. У конфуціанській традиції дурість тлумачилася як нездатність навчатися та як відсутність моральної рефлексії. Конфуцій наголошував: «вчитися і не міркувати, значить нічому не навчитися, міркувати і не вчитися, значить йти небезпечним шляхом» ("子曰:“学而不思则罔, 思而不学则殆。” «论语», IV:9). Це положення закріпило уявлення про дурість як соціально небезпечне явище, адже неосвічена людина не здатна бути моральним членом суспільства.

Натомість у даоській традиції виникає парадоксальна ідея: «велика мудрість здається дурістю» (大智若愚). Цей вислів, пізніше закріплений у фразеології, підкреслює, що зовнішня простота й навіть удавана дурість можуть приховувати глибоку мудрість. Лао-цзи у «Дао де цзін» наголошував, що «мудрець виглядає недолугим, проте його серце сповнене Дао» (老子 2015). Таким чином, у китайській картині світу дурість може мати і позитивне, захисне значення, виступаючи як стратегія скромності й уникання конфліктів.

Особливе місце в китайському культурному кодi посiдає легенда про 愚公移山 («дурний старець звертає гори»), записана в «列子». За сюжетом, старий Юй-гун вирішив розібрати величезні гори, що перегороджували шлях його родині. Хоча з точки зору «раціонального» ця справа виглядала безглуздою, його завзятість і віра привернули прихильність богів, які пересунули гори. Сюжет став культурним символом витривалості та віри у власні сили, а «дурість» старця Юй отримала позитивне значення (百度百科).

Аналіз корпусу фразеологізмів показує, що дурість у китайській мовній традиції має кілька основних семантичних площин:

1) Невігластво та відсутність знань. Наприклад, вираз 愚昧无知 («темний і неосвічений») є прямим позначенням відсталості, що межує з моральним осудом. Подібне значення має фразеологізм 下愚不移 («пересічного дурня не можна змінити»), який фіксує соціально-песимістичний погляд: деякі люди настільки занурені в темряву невігластва, що навчання їх марне (乐2022).

2) Простолюд та масова дурість. У виразах 愚夫愚妇 чи 愚夫蠢妇 відображається уявлення про «простих людей», які не мають доступу до освіти й часто діють інстинктивно, без розуміння суспільних процесів. Такі одиниці слугують показником ієрархічного мислення: мудрість — це прерогатива еліти, тоді як дурість — ознака мас.

3) Наївність як чеснота. Образ «наївного, проте добродісного» втілений у вже згаданому раніше фразеологізмі 愚公移山. Тут дурість інтерпретується як позитивна якість: відсутність хитрощів, поєднана з чесністю та завзятістю, стає силою, здатною змінювати світ (周 2025).

4) Амбівалентність: дурість і мудрість у єдності. У висловах 大智如愚 та 大智若愚 можна побачити складний філософський парадокс: найвища мудрість ззовні подібна до дурості. Цей образ вкорінений у даоській традиції й виражає ідеал скромності та непрямості дії, коли справжня сила приховується за уявною простотою (聂 2021).

5) Соціально-критичний вимір. У фразеологізмах 进贤退愚 («підносити гідних і усувати дурних») та 矜愚饰智 («пишатися дурістю, прикриваючи її мудрістю») концепт 愚 виступає як негативний маркер, що сигналізує необхідність морального вибору: підтримувати мудрих і відкидати дурних. Це відображає конфуціанський ідеал управління суспільством на основі чеснот та освіти.

Отже, концепт 愚 у китайській фразеології виявляється багатовимірним та амбівалентним. З одного боку, він позначає негативні риси — неосвіченість, невігластво, духовну сліпоту, соціальну непристосованість. Цей вимір відображає традиційні етичні установки: дурність загрожує гармонійному порядку, а тому повинна або долатися через освіту, або відкидатися суспільством.

З іншого боку, у ряді випадків дурість набуває позитивного звучання, символізуючи наївну, але щиру віру, наполегливість і духовну чесність, здатні здолати навіть непереборні перешкоди (愚公移山). Ще один особливий пласт становить даоська ідея «大智若愚» — парадокс, за яким справжня мудрість приховується під личиною простоти й навіть дурості, що виявляє глибоку культурну толерантність до неоднозначних життєвих проявів.

Таким чином, у китайській картині світу 愚 не зводиться до прямої «протилежності мудрості». Це складний культурний концепт, який у фразеології відображає соціальну ієрархію, етичні пріоритети й водночас цінність завзятості, скромності та щирості. Його вивчення дозволяє краще зрозуміти як систему китайських цінностей, так і динаміку відношення між мудрістю та дурістю в традиційній культурі.

2.4 Мовна репрезентація опозиції «мудрість – дурість» у китайських фразеологізмах: семантичний та стилістичний аналіз

Опозиція «智/愚» («мудрість / дурість») належить до фундаментальних культурних і когнітивних універсалій, що пронизують мовну картину світу більшості народів. Проте у китайській традиції вона набуває особливої

значущості завдяки поєднанню конфуціанської етики, даоської філософії та народної мудрості. Фразеологічні одиниці китайської мови зберігають численні мовні формули, що відтворюють як цінність мудрості, так і осуд дурості. Таким чином, аналіз фразеологізмів із даними компонентами дозволяє виявити не лише семантичні відмінності між цими поняттями, а й глибинні смисли, що формують соціально-етичні орієнтири китайської цивілізації.

Як вже було згадано раніше, у китайській фразеології концепт 智 зазвичай відображає як практичні, так і етичні виміри розуму. Наприклад, 足智多谋 («сповнений мудрості та здатний до стратегій») акцентує на вмінні передбачати наслідки й приймати далекоглядні рішення. Чен'юй急中生智 («у скруті народжується мудрість») підкреслює креативний аспект розуму, що проявляється в екстремальних ситуаціях. Особливу увагу заслуговує вираз 吃一堑，长一智 («спіткнувшись один раз, стаєш мудрішим»), що зображує ідею навчання на власних помилках. Ці фразеологізми демонструють, що мудрість у китайській традиції мислиться не лише як вроджена риса, а й як результат досвіду, практики й морального вдосконалення (Вілісова 2024).

Концепт 愚 у фразеології здебільшого має більш негативне забарвлення. Наприклад, 愚昧无知 («неосвічений і темний») репрезентує образ невігластва як соціальної вади, що загрожує гармонії суспільства. Вираз 愚眉肉眼 («м'ясні очі та дурні брови») метафорично позначає людину, нездатну до духовного прозріння. У фразеологізмі 进贤退愚 («підносити мудрих, усувати дурних») дурість прямо протиставляється мудрості як загрозовий фактор для ефективного управління. Таким чином, дурість постає не лише індивідуальною слабкістю, а й ознакою соціальної небезпеки, що має бути усунена або подолана через виховання.

Але окрім очевидно позитивних та негативних значень, також існує варіація використання даних концептів у перехідних формах, тобто існує так званий парадокс мудрості та дурості.

Зокрема, особливе місце посідає формула 大智若愚 («велика мудрість схожа на дурість»), що поєднує обидва концепти в єдиному семантичному просторі. Цей чен'юй відображає даоський принцип парадоксу, тобто справжня мудрість часто приховується під маскою простоти й навіть наївності. Можна сказати, дана фразеологічна одиниця наголошує, що лише людина високої духовності здатна відмовитися від демонстративного «розуму» й виглядати невигажливою. Таке тлумачення також демонструє, що у китайській культурі мудрість і дурість не завжди протиставлені, а іноді й зливаються в єдиний феномен, де простота може стати формою найвищої мудрості (聂 2021). Такі фразеологізми також реалізують стилістику парадоксу. Завдяки такому прийому створюється ефект несподіваності, що змушує реципієнта замислитися над прихованою істиною. У цих конструкціях простежується вплив даоської традиції, яка цінувала природність, скромність і відмову від демонстративного розуму. Таким чином, парадокс стає стилістичним інструментом філософської рефлексії.

З точки зору стилістичного аналізу, опозиція «智/愚» у китайській фразеології часто реалізується через антонімічні пари, що виконують не лише образотворчу, а й нормативно-виховну функцію. Такі вирази задають модель ціннісного орієнтира, протиставляючи позитивно марковану мудрість негативно забарвленій дурості. Наприклад, 进贤退愚 («підносити мудрих, усувати дурних») виступає соціально-нормативною формулою, що втілює конфуціанський ідеал управління та виховує в адресата уявлення про правильний суспільний порядок. У виразі 秦智虞愚 («мудрість Цін, дурість Юй») топонімічна метафора підкреслює протилежність у рівнях розуму й моральної спроможності двох груп, створюючи яскравий стилістичний контраст. Такі фразеологізми поєднують семантику антонімії зі стилістикою морального судження, закріплюючи в мовній свідомості настанову на пріоритет мудрості над дурістю.

Також можна помітити, що фразеологізми з концептом 愚 часто побудовані на тілесних і зорових метафорах. Так, вже згадані фразеологізми

愚眉肉眼 («м'ясні очі та дурні брови») відображає уявлення про духовну сліпоту, тоді як 愚昧无知 («дурний і темний») ґрунтується на метафорі світла й темряви, де незнання виступає як антипод розумінню. У випадку 智 також спостерігаються метафоричні образи: 足智多谋 («повний мудрості і планів») втілює розум як ресурс, що можна «накопичити» чи «мати у достатку». Завдяки метафорам ці концепти набувають наочної форми, зрозумілої для широкого кола мовців.

У художній літературі опозиція «智/愚» часто використовується як інструмент характеристики персонажів: мудрий герой протиставляється наївному або дурному, а парадоксальні поєднання «мудрості та дурості» створюють ефект драматичної іронії. У публіцистичному та політичному дискурсі ці фразеологізми виконують нормативну функцію, адже за їх допомогою автори підкреслюють правильність або хибність соціальних дій.

Загалом, по проведенню аналізу фразеологічних одиниць із концептами 智 та 愚 можна створити систематизовану таблицю основних семантичних значень:

Таблиця 2.1

Порівняльна таблиця концептів 智 та 愚

Аспект	Характеристика
Семантичні поля (智)	Стратегічне мислення (足智多谋), креативність у скрутних ситуаціях (急中生智), навчання на досвіді (吃一堊长一智)
Семантичні поля (愚)	Невігластво (愚昧无知), духовна сліпота (愚眉肉眼), соціальна небезпечність (进贤退愚)
Амбівалентні значення	Парадоксальна єдність мудрості й дурості (大智若愚, 大智如愚)
Стилістичні особливості	Антонімічні пари (进贤退愚), парадоксальні формули (大智若愚), метафори («темрява», «м'ясні очі»)
Культурні функції	Етичне виховання, соціальна критика, філософське осмислення простоти й природності.

Отож, дана таблиця наглядно зображує, що опозиція «智/愚» у китайській фразеології функціонує як універсальний механізм структурування мовної картини світу. Семантичний аналіз показує, що мудрість здебільшого трактується позитивно: як стратегічне мислення, креативність, здатність навчатися з досвіду, тоді як дурість має амбівалентний статус: від негативного (невігластво, сліпота) до позитивно забарвленого (наївність як чеснота, готовність до витривалості).

Стилістичний аналіз виявив, що ця опозиція реалізується у різних формах:

- через антонімічні пари, які виконують нормативну й виховну функцію;
- через парадоксальні формули, що поєднують у собі філософський зміст і художню експресію;
- через метафоричні образи, які роблять абстрактні поняття зрозумілими для сприйняття;

Таким чином, ця опозиція є не лише семантичною протилежністю, а й стилістичним ресурсом, який забезпечує глибоку культурну символіку китайської мови. Розгляд опозиції «мудрість – дурість» дозволяє виявити, як у китайській лінгвокультурі співіснують раціональне й етичне начала, як знання набуває морального виміру, а видима простота або “дурість” може перетворюватися на вищу форму мудрості. Саме ця дуальність відображає конфуціансько-даоський принцип гармонії протилежностей, що є ключовим для розуміння китайського світогляду.

2.5 Концепти 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія) у фразеологізмах: традиційні цінності й життєві ідеали

У китайській культурі 福(добробут) традиційно асоціюється з благополуччям, довголіттям, достатком і щасливою долею. Уже в давнину 福 вважався одним із найвищих життєвих ідеалів поряд із багатством (祿) та довголіттям (寿). Відомий образ «三多» (多福、多寿、多子) — «багато

щастя, довголіття й дітей» — відображає традиційне уявлення про найвищу форму гармонійного існування (Заяць 2018).

У фразеології 福 постає як універсальна цінність, що охоплює як індивідуальне щастя, так і колективне благополуччя. Наприклад, вираз 福寿双全 («щастя й довголіття водночас») демонструє інтеграцію духовного та фізичного благополуччя, тоді як 福星高照 («щаслива зірка сяє високо») вказує на вплив небесних сил та фатальних чинників у долі людини.

Після проведення аналізу було виявлено, що фразеологізми з компонентом 福 можуть відображати декілька тематичних полів:

1. Благополуччя та довголіття: 福寿无疆, 福寿绵绵, 寿山福海 підкреслюють невичерпність і довготривалість щастя.
2. Небесна милість і доля: 福星高照, 福至心灵, 齐天洪福 показують, що щастя залежить не лише від зусиль людини, а й від вищих сил.
3. Моральна основа щастя: 厚德载福 («висока моральність приносить благополуччя») втілює конфуціанську ідею про нерозривний зв'язок між етичною поведінкою та життєвим щастям.
4. Діалектика щастя та нещастя: у фразеологізмах 因祸得福, 祸福无常, 转祸为福 виражена традиційна китайська концепція єдності протилежностей: щастя й нещастя взаємозалежні, вони змінюють одне одного й можуть перетворюватися у власну протилежність.

При аналізі концепту 福 у фразеології також варто враховувати ціннісні орієнтири на які він може вказувати. Загалом було виділено три таких ціннісних доміанти:

- *колективізм і спадковість*: 福孙荫子 («щастя онуків, благословення дітей») підкреслює, що справжнє щастя охоплює кілька поколінь і не зводиться лише до індивідуального благополуччя;

- *етика вдячності й моральності*: 厚德载福 («той, хто має добродієність, набуває щастя») підкреслює, що лише моральна людина може по-справжньому здобути 福;

- *гармонія людини й долі*: у виразах типу 福如东海 («щастя як Східне море») підкреслюється космічна й природна невичерпність 福, що робить його складником світопорядку.

Таким чином, 福 у китайській фразеології постає не лише як особистий ідеал, але й як універсальна категорія, що визначає модель щасливого життя: морального, довгого та гармонійного.

У той час, концепт 和 (гармонія), у китайській культурі є одним з ключових категорій, адже визначає не лише соціальні й міжособистісні відносини, а й уявлення про космос, природу та суспільство. Згідно з конфуціанською традицією, гармонія (和) є основою правильного управління державою, сімейного благополуччя та міжособистісної злагоди. У даосизмі вона постає як внутрішній баланс людини з природою та світобудовою, а в буддизмі — як шлях подолання страждань через співіснування і духовний мир (Заяць 2018).

Ця універсальність категорії 和 спричинила її широке використання у фразеології, де гармонія фігурує як норма соціальної поведінки, моральний ідеал і навіть політична стратегія.

Фразеологізми з ієрогліфом 和 зазвичай формують кілька смислових груп, таких як: *гармонія у спілкуванні й поведінці* (наприклад 和气生财 («доброта породжує прибуток»), 和蔼可亲 («ласкавий і доброзичливий»), 心平气和 («спокійний дух і гармонійні почуття»). У фразеологічних одиницях такого типу, гармонія постає як соціальна цінність, яка сприяє взаємній вигоді, дружнім стосункам і моральному самоконтролю.); *гармонія як суспільний і політичний порядок* (和衷共济 («єдині в прагненнях, спільно долаємо труднощі»), 政清人和 («чесна політика й гармонійний народ»), 地利人和 («сприятливі обставини й єдність людей»). Такі вирази втілюють ідеал гармонійного суспільства, у якому влада й народ співпрацюють задля спільного добробуту.); *гармонія як космічний і природний порядок* (风和日丽 («приємний вітер і яскраве сонце»), 春和景明 («весна, ясна погода й

гармонійний краєвид»), 调和阴阳 («збалансувати інь та ян»). Тут 和 виступає категорією космологічною: гармонія природи відображає впорядкованість світу, а дисбаланс загрожує хаосом.); *гармонія як мистецький і естетичний принцип* (琴瑟和好 («злагода, як у звучанні цитри та сеце»), 鸾凤和鸣 («злагодний спів феніксів»), 曲高和寡 («висока музика — мало слухачів»). У цих виразах гармонія символізує не лише красу мистецтва, але й ідеал подружньої згоди, духовної близькості та творчої співзвучності.).

До того ж, китайська фразеологія з компонентом 和 передає низку глибинних культурних орієнтирів, таких як:

- Пріоритет згоди над конфліктом. Вираз 和为贵 («гармонія — найцінніша») уособлює традиційний підхід до врегулювання суперечок, де компроміс цінується вище за перемогу.
- Колективізм та соціальна єдність. У 和衷共济 наголошується, що гармонія можлива лише через співпрацю та узгодженість дій багатьох людей.
- Моральна врівноваженість. У висловах 心平气和, 和容悦色 гармонія пов'язується з умінням контролювати емоції, залишатися ввічливим і стриманим.
- Космічна цілісність. Гармонія розглядається як принцип, що поєднує людину, природу й космос. Наприклад, 调和阴阳 ілюструє, що гармонія не є просто соціальною згодою, а вселенським законом балансу.

Цікаво, що деякі фразеологізми демонструють й амбівалентність 和, коли зовнішня «гармонія» може бути удаваною чи примусовою: 随声附和 («сліпо підтакувати»), 一唱一和 («один заспіває, інший відповідає в такт»). Вони вказують на гармонію формальну, позбавлену щирості.

Така різноспрямованість показує, що 和 у культурі — не лише позитивний ідеал, а й складна категорія, що може виражати як справжню єдність, так і поверхову злагоду.

Таким чином, 和 у китайській фразеології є багаторівневим концептом, який охоплює міжособистісні відносини, суспільно-політичний устрій,

космічну рівновагу та естетичну гармонію. Він уособлює фундаментальну ідею китайської цивілізації: що гармонія — це і природний порядок, і моральна чеснота, і стратегія виживання спільноти.

Аналіз китайських фразеологізмів із компонентами 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія) дає підстави стверджувати, що обидва концепти належать до центральних ціннісних категорій китайської культури й мовної картини світу. Їхня глибинна інтегрованість у фразеологічний фонд китайської мови підтверджує їхню ключову роль у формуванні національної ідентичності та колективної свідомості. Дані концепти можна систематизувати у наступну таблицю:

Таблиця 2.2

Систематизація зібраних відомостей про концепти 福 та 和

Концепт	Семантичні поля	Типові фразеологізми	Культурні цінності та ідеали
福 (щастя, благополуччя)	-Добробут і довголіття -Родинне щастя -Божественне благословення -Діалектика «щастя-нещастя»	福寿双全, 福星高照, 厚德载福, 因祸得福, 转祸为福	-Колективне процвітання -Моральна основа добробуту -Трансформація труднощів у користь -Тривале життя як ідеал
和 (гармонія)	-Соціальна злагода -Родинні та міжособистісні відносини -Космічний баланс (інь-ян) -Удавана згода	和气生财, 和衷共济, 调和阴阳, 政通人和, 随声附和	-Мир і стабільність -Колективізм і співпраця -Узгодженість із природою -Суспільна згода як основа порядку

З даної таблиці можна зробити декілька висновків. По-перше, концепт 福 у китайській фразеології репрезентує прагнення до щастя, довголіття,

добробуту та гармонійного життя. Його вияви тісно пов'язані з уявленнями про сімейну єдність (福孙荫子, 福寿双全), соціальне процвітання (福星高照, 洪福齐天) та моральну основу благополуччя (厚德载福). Фразеологічний матеріал засвідчує, що щастя в китайській традиції ніколи не постає як індивідуальна привілеція, а завжди включає колективний, міжпоколіннєвий чи космічний вимір.

По-друге, концепт 和 відображає фундаментальну китайську парадигму гармонії як базової умови співіснування людини з природою, суспільством та самою собою. У прислів'ях і сталих виразах (和气生财, 和衷共济, 政通人和) гармонія постає не лише моральною нормою, але й стратегічним принципом державного управління та міжособистісних стосунків. Її космологічні виміри (调和阴阳, 风和日丽) засвідчують глибоку інтеграцію цього концепту в універсальну модель світобудови, де баланс і злагода сприймаються як основа порядку.

По-третє, обидва концепти — 福 та 和 — є взаємопов'язаними: щастя неможливе без гармонії, а гармонія набуває сенсу лише тоді, коли вона веде до добробуту та миру. Їхнє поєднання формує своєрідну «ціннісну вісь» китайської культури, де пріоритет надається колективному добробуту, моральному самовдосконаленню та злагоді з природними й соціальними законами.

Крім того, у низці фразеологізмів простежується діалектичний характер цих концептів: 福 може бути результатом подолання лиха (因祸得福, 转祸为福), а 和 — проявлятися як поверхнева чи навіть удавана згода (随声附和). Це підкреслює не ідеалізованість, а радше життєву багатогранність китайського світогляду, який визнає можливість суперечностей у досягненні щастя й гармонії.

Таким чином, фразеологізми з компонентами 福 і 和 репрезентують найважливіші морально-ціннісні доміанти китайської цивілізації: колективізм, етичну відповідальність, віру в космічний порядок і цінність

мирного співіснування. Їхній аналіз дозволяє краще зрозуміти, як у мові закріплюється і транслюється культурна спадщина, що формує ідентичність китайського народу.

Висновки до Розділу 2

Дослідження китайських фразеологізмів, що репрезентують концепти 智 (мудрість), 愚 (дурість), 忍 (терпіння), 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія), дозволило виявити особливості національно-культурної специфіки, закладеної у мовній картині світу китайців. Розгляд цих ключових понять у фразеологічному матеріалі дав змогу простежити, як через усталені мовні одиниці формуються та передаються світоглядні орієнтири, соціальні норми та ціннісні домінанти китайського суспільства.

По-перше, аналіз концепту 智 (мудрість) показав його багатозначність і культурну багатовимірність. З одного боку, мудрість постає як стратегічне мислення, далекоглядність, вміння ухвалювати рішення в кризових ситуаціях. З іншого — у низці виразів вона пов'язана з амбівалентними характеристиками: хитрістю, удаваною наївністю чи навіть небезпечними проявами надмірної розсудливості. Таким чином, концепт мудрості в китайській культурі не є одновимірним: він поєднує в собі як позитивні, так і критичні конотації, що відображає діалектичний характер мислення китайців.

По-друге, концепт 愚 (дурість) у китайських фразеологізмах репрезентує як негативну, так і парадоксально позитивну конотацію. З одного боку, дурість асоціюється з неуцтвом, безпорадністю, невмінням адаптуватися. З іншого — у певних контекстах «дурість» стає символом чесності, прямотинійності, здатності до самопожертви. Це свідчить про культурне визнання різних моделей поведінки: поряд із осудом необізнаності чи невігластва існує пошана до щирості та відданості, навіть якщо вони межують із наївністю.

По-третє, опозиція «мудрість – дурість» (智 – 愚) у фразеологічному фонді китайської мови репрезентує широку гаму семантичних і стилістичних

відтінків: від дидактичного протиставлення до парадоксальної єдності. Такі вирази, як 大智若愚, демонструють, що у китайському мисленні ці категорії можуть переходити одна в одну, формуючи синкретичну модель, де крайні полюси взаємодоповнюють один одного.

По-четверте, концепт 忍 (терпіння) виступає як одна з фундаментальних чеснот китайської цивілізації. Фразеологізми з цим компонентом демонструють широкий спектр значень: від необхідності стримувати емоції й підкорятися обставинам до ідеалізації витривалості та стійкості. Терпіння розглядається не лише як індивідуальна риса, а як соціально схвалювана стратегія, що забезпечує гармонійне співіснування в суспільстві та досягнення довгострокових цілей.

По-п'яте, концепти 福 (щастя, благополуччя) та 和 (гармонія) є ключовими категоріями китайської культурної традиції, що відображають глибинні світоглядні уявлення. Фразеологізми з компонентом 福 демонструють прагнення до тривалого життя, родинного затишку, божественного благословення, але також підкреслюють діалектичний характер щастя, яке може виникати з труднощів. Концепт 和 закріплює ідеал соціальної, сімейної та космічної злагоди, будучи підґрунтям стабільності та миру.

Таким чином, Розділ 2 засвідчує, що китайська фразеологія є потужним носієм культурної пам'яті та ціннісних орієнтацій. Концепти 智, 愚, 忍, 福 та 和 не лише відображають індивідуальні якості чи соціальні настанови, а й формують цілісну модель світу, в якій гармонійне співіснування, моральна відповідальність, колективний добробут і стратегічна мудрість становлять основу життєвої філософії китайського народу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У межах даного дослідження було теоретично обґрунтовано поняття концепту, його місце у сучасній лінгвістиці та значення для вивчення взаємодії мови і культури. Було показано, що концепт є не лише когнітивною одиницею, але й культурним маркером, здатним зберігати історичну пам'ять та ціннісні орієнтири. Особлива увага приділялася ролі фразеологізмів як носіїв етнокультурної інформації: саме в них найяскравіше реалізується вербалізація культурно значущих концептів.

Також було розглянуто фразеологізми як ключові інструменти вербалізації концептів, оскільки вони концентрують у собі не лише семантичні значення, але й культурні конотації. Доведено, що саме фразеологічний фонд мови фіксує ціннісні установки та соціальні норми, а також забезпечує передачу культурної пам'яті від покоління до покоління. Таким чином, фразеологізми є важливим каналом для відображення та трансляції концептуальних категорій.

На матеріалі китайських фразеологізмів чен'юй було здійснено аналіз репрезентації п'яти ключових концептів. Встановлено, що концепт 智 у фразеологізмах має багатовимірну семантику: він охоплює стратегічне мислення, винахідливість, моральну зрілість, але водночас може поєднуватися з амбівалентними характеристиками (наприклад, «велика мудрість схожа на дурість»). Концепт 愚 виявився не лише маркером нещастя й обмеженості, але й культурною моделлю, здатною у певних контекстах набувати позитивного забарвлення. Концепт 忍 засвідчив центральне місце терпіння і витривалості в китайській культурі як чесноти, що забезпечує гармонію та стійкість особистості й суспільства. Концепти 福 та 和 продемонстрували нерозривний зв'язок щастя, благополуччя і гармонії з моральними засадами, колективізмом та ідеєю космічного порядку.

У роботі проведено семантичний та стилістичний аналіз опозиції 智/愚. Виявлено, що китайська культура не завжди розглядає ці категорії як однозначно протилежні: поряд із традиційною негативною оцінкою дурості

зустрічаються приклади її позитивної переоцінки. У той час мудрість може асоціюватися не лише з інтелектуальною перевагою, але й із умінням удавано приховувати свої знання. Такий підхід свідчить про складність і гнучкість китайського світогляду.

Отримані результати показали, що всі п'ять концептів є культурними домінантами, які інтегрують етичні, соціальні та метафізичні виміри китайської картини світу. Вони відображають як індивідуальні риси (мудрість, терпіння), так і колективні ідеали (гармонія, щастя), формуючи синтетичну модель, у якій особисте та суспільне тісно переплетені.

Список використаної літератури

1. Газуда, О. (2018). Поняття концепту в сучасній лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 22(1), 38–43. Отримано з https://www.aphn-journal.in.ua/archive/22_2018/part_1/9.pdf
2. Галинська, О. М. (2006). Фразеологічні одиниці з зоонімічним компонентом, що характеризують людей в українській, англійській і китайській мовах. *Українська орієнталістика*, 1, 114–118. Отримано з <https://core.ac.uk/download/pdf/149246616.pdf>
3. Горлач, М. І., Кремень, В. Г., Ніколаєнко, С. М., & Требін, М. П. (2008). *Коментар до конституційних змін: Підручник*. Київ: Центр учбової літератури.
4. Гунько, Д. І., & Донець, П. М. (2018). Фразеологізм як засіб представлення специфіки національної культури (на матеріалі чен'юй). *Питання сходознавства в Україні*, 19–23. Отримано з http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_vsesv_hist/Zb_Shodoznavstvo/Shodoznavstvo_2018.pdf
5. Жалай, В. Я., & Жалай, А. В. (2012). Концепт «Концепт» як базова одиниця когнітивної лінгвістики і пареміології. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 28, 143–149. Отримано з http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pssrtt_2012_28_20.pdf
6. Загальне мовознавство. (2022). *Навчально-методичний посібник* (2-ге доп. і переробл. вид.). Укл. Т. О. Лелека. Кропивницький.
7. Заяць, М. В. (2018). Гармонія між людських взаємин як соціокультурна основа консолідації китайського суспільства. *Українська орієнталістика*, 103–115.
8. Заньковська, Г. Д. (2015). Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 19(2), 102–104. Отримано з [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_19\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_19(2)_29)
9. Іващенко, В. (2007). *Лінгвоконцептуальна репрезентація фрагментів когніції в термінопросторі української мистецтвознавчої картини світу* (автореф. дис. д-ра філол. наук). Київ: НАН України, Інститут української мови.
10. Ісакова, І. (2018). Семантика кольорів у китайській лінгвокультурі на основі фразеологізмів. *Філологічний дискурс*, 8, 149–157. Отримано з <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/178721/18-Isakova.pdf>
11. Кім, О. В. (2019). Лексичні засоби вербалізації концепту «мудрість» 智慧 zhìhuì в китайськомовному релігійному християнському дискурсі. *Питання сходознавства в Україні: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*, 28 березня 2019 р. Харків.
12. Коломієць, Н. В. (2015). Вербалізація концепту «пам'ять» у китайській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 15(2).

13. Коломієць, Н. В. (2019). Specifics of the verbal representation of the concept “mind” in Chinese. *Science and Education a New Dimension*, VII(194)(58), 37–40. <https://doi.org/10.31174/send-ph2019-194vii58-09>
14. Колонюк, С. (2022). Поняття концепту в етнолінгвокультурологічній парадигмі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ ім. І. Франка. Серія “Філологія”*, 49, 107–113. Отримано з <http://filol.dspu.in.ua/index.php/filol/article/view/179/173>
15. Куцос, О. І. (2022). Класифікація визначень поняття “концепт” методом кластерного аналізу. *Закарпатські філологічні студії*, 24(1), 171–175. Отримано з http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/33.pdf
16. Лавриненко, А. О. (2023). Філософія Мо-Цзи: перший супротивник конфуціанства. У *Матеріали IV Міжнародної наук.-метод. конф.*, Харків, 24 березня 2023 р. (ч. 1, с. 194–195). Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.
17. Лі, Цзяцзюнь (Li, J.). (2016). *The Structure of Chinese Values: Indigenous and Cross-Cultural Perspectives*. Отримано з https://www.researchgate.net/publication/325643604_The_Structure_of_Chinese_Values_Indigenous_and_Cross-Cultural_Perspectives
18. Нін, Цзоцюань. (2017). 汉语成语里的中华民族文化因素. *学语文*, (4), 83–85.
19. Паєвич, М. (2016). Thinking Language: Wilhelm von Humboldt Now Introduction. *Forum for Modern Language Studies*, 53. <https://doi.org/10.1093/fmls/cqw079>
20. Пойнар, Л. М. (2012). Семантичний простір фразеології як джерело інтерпретації концепту «істинний шлях» у картині світу китайського етносу. *Studia Linguistica*, 6.
21. Сміт, Е. (1995). Concepts and Categorization. У *Thinking: An Invitation to Cognitive Science* (Vol. 3, 2nd ed., pp. 388–396). Cambridge: MIT Press. <https://direct.mit.edu/books/edited-volume/3959>
22. Тищенко, К. М. (2007). *Основи мовознавства: Системний підручник*. Київ: ВПЦ «Київський університет».
23. Томенюк, О. (2015). Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 11, 141–146. Отримано з http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_21
24. Вілісова, А. В. (2024). *Віддзеркалення основних мотивів вчення Конфуція в китайській фразеології* (магістерська кваліфікаційна робота). Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Отримано з <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/20215>
25. Врублевська, Т. В. (2014). Поняття «концепт» у лінгвокогнітивних дослідженнях: етимологія, основні підходи до визначення. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Філологія (мовознавство)*, 19, 213–217.
26. Фен, Ю. (Feng, Yu). (2006). *Pop Chinese: A Cheng & Tsui bilingual handbook of contemporary colloquial expressions* (2nd ed.). Boston: Cheng & Tsui Company. Отримано з https://www.chengtsui.com/sites/default/files/previews/pop_chinese_2e_sample_pages.pdf

27. Хорошун, О. О. (2010). Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*, 49, 158.
28. Шамшур, М. (2012). Когнітивний аспект дослідження фразеологічних одиниць китайської мови “чен’юй”. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка: Східні мови та літератури*, 18, 43–46.
29. Шовкович, О. (2020). Про лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеологізмів сучасної словацької мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*, 2, 385–388. [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).385-388](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).385-388)
30. Южакова, О. (2010). Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 675, 57–64. <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya>
31. Zhang, R., & Pu, S. (2024). On the religious philosophy and mysticism elements in Chinese folk dance. *Trans/Form/Ação: Unesp Journal of Philosophy*, 47(5), e02400252.
32. Koerner, E. F. K. (1992). The Sapir-Whorf Hypothesis: A Preliminary History and a Bibliographical Essay. *Journal of Linguistic Anthropology*, 2(2), 173–198.
33. Schwarz-Friesel, M. (2008). *Einführung in die Kognitive Linguistik*. Wiesbaden: VS Verlag. <https://doi.org/10.36198/9783838516363>
34. Watson, B. (2013). *The Complete Works of Zhuangzi*. New York: Columbia University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7312/wats16474>
35. 百度百科. (2015). 愚公移山(中国传统故事). Отримано з http://www.xinhuanet.com/politics/2015-09/11/c_128217529.htm
36. 百度百科. (2025). 百忍成金. Отримано з <https://baike.baidu.com/item/百忍成金/2022590> (дата звернення: 24.09.2025).
37. 百度百科. (2025). 愚公移山. Отримано з <https://baike.baidu.com/item/愚公移山/8262> (дата звернення: 20.09.2025).
38. 陈勤建, & 衣晓龙. (2009). 当代民间信仰研究的现状和走向思考. *西北民族研究*, (02), 115–123. <https://doi.org/10.16486/j.cnki.62-1035/d.2009.02.011>
39. 汉典. (2025). 相忍为国 - 字的解释. Отримано з <https://www.zdic.net/hans/相忍为国> (дата звернення: 24.09.2025).
40. 汉语大辞典. Отримано з <https://www.hanyudacidian.cn/>
41. 黄永锋. (2010). 当代道教发展态势管见. *世界宗教文化*, (04), 32–36. doi:CNKI:SUN:RELI.0.2010-04-008
42. 孔子. (2016). *论语*. 北京: 中华书局.
43. 老子. (2015). *道德经*. 北京: 中华书局.
44. 乐爱国. (2022). 历代对《论语》“唯上知与下愚不移”的解读——以朱熹的诠释为中心. *南京社会科学*, 8, 18–26. <https://doi.org/10.15937/j.cnki.issn1001-8263.2022.08.003>
45. 聂威. (2021). 老子的智愚观研究——以《道德经》为核心. *生命哲学研究*, 2, 81–89.
46. 沈琴, 李刚, & 米海燕. (2011). 汉语成语文化研究文献综述. *常州工学院学报(社科版)*, (03), 66–69. doi:CNKI:SUN:CZZB.0.2011-03-018

47. 在线成语词典. Отримано з <https://chengyu.gushici.net/>
48. 中华成语大辞典. Отримано 3
<https://hanyucidian.org/zhongguo-chengyu-da-cidian>
49. 周文玲. (2022). 本期專題 -【佛法修行】忍是安樂道. 慧炬 (*Torch of Wisdom Monthly*), 634, 3–7. <http://www.towisdom.org.tw/>
50. 周妍. (2025). 愚公移山精神融入青年理想信念教育的价值意蕴及路径探赜. 江苏经济报, T04.
51. 朱祖延, & 张林川, & 郭康松, & 杨薇, & Chen, Nan. (2002). 汉语成语大词典.

SUMMARY

The presented thesis is devoted to the study of the reflection of key cultural concepts in Chinese phraseology, with particular focus on the concepts 智 (wisdom), 愚 (foolishness), 忍 (patience), 福 (happiness, prosperity) and 和 (harmony). The purpose of the research is to reveal the ways in which Chinese phraseological units verbalize and transmit the mentioned concepts, and to analyze their semantic, stylistic, and cultural dimensions in order to demonstrate their role in shaping the Chinese national and cultural worldview.

To achieve this purpose, the following research methods were applied: analysis and synthesis of theoretical material; induction for generalization of observations; deduction for formulating specific conclusions. The descriptive method was employed to provide detailed representation of phraseological units; contextual analysis was used to verify their evaluative meanings; and distributional analysis made it possible to determine their functional properties within the phraseological system.

The scientific novelty of the thesis lies in the complex approach to the study of five interrelated cultural concepts, which are rarely analyzed together in one work. The research highlights both oppositional relationships (wisdom vs. foolishness) and complementary ones (happiness and harmony), offering a new perspective on the cultural semantics of Chinese idioms.

The theoretical significance of the study is associated with the expansion of knowledge in the field of ethnolinguistics and cultural linguistics, in particular regarding the mechanisms of conceptualization in Chinese phraseology. The practical value of the results consists in their applicability in the teaching of Chinese as a foreign language, in intercultural communication courses, and in the compilation of educational and methodological materials aimed at deepening students' understanding of cultural meanings encoded in language.

The thesis demonstrates that Chinese phraseology is not only a linguistic phenomenon but also a cultural repository that accumulates moral, philosophical, and social values of Chinese civilization.